

Učiteljski

TOVARIS.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. vsakega meseca na celi poli, in velja za celo leto 2 gold. 50 kr., za pol leta 1 gold. 30 kr. Spise in dopise prejema vredništvo, naročnino, oznanila pa prejema in oskerbuje razpošiljanje založništvo.

List 22.

V Ljubljani 15. novembra 1873.

Tečaj XIII.

O nagibih nramnega življenja.

„Hodi pred mano, in bodi popolnoma; jaz sem tvoje neizrečeno veliko plačilo.“ In Abraham je verjel tem gospodovim besedam in to mu je bilo šteto v zasluženje. V teh besedah je izraženo, kar je vera.

Vera tedaj ni še to, da je človek v kerstnih bukvah zapisan in podučen v veroznanstvu in v resnicah svete vere, da se v nekaterih prilikah pokaže tudi kristjana.

Sicer to mora biti, a to še ni vera. Kaj pa je tedaj vera? — Vera je živo prepričanje tega, da je Bog svet vstvaril, ga vlada in ohranjuje, da vodi osodo posameznega človeka, kakor tudi osodo vesoljnega sveta, da je človeka vstvaril za se, mu sicer dal prosto voljo a zapisal svojo postavo v njegovo serce, da pa Bog pred vsem tirja vero, da poslednjič njemu ni vse eno, ali človek živi po svoji spačeni volji ali po postavi božji, — to je vera.

V tem smislu govorimo tudi od vernih poganov, tudi ti so verovali na neumerljive bogove, na kazen in plačilo po smrti, tedaj na neumerjočnost človeške duše. Do pravega spoznanja Boga, do prave vere ubogi pogani niso mogli priti; „kolikor bolj premišlujem, kaj je Bog, toliko manj to razumem, je rekel Simonid kralju Hieronu. Bog sam se je mogel človeku razodeti, kdo da je, in kaj da hoče od njega imeti. V božje razodenje so verovali pravični stare zaveze v sredi med poganstvom, in to jim je bilo šteto v zasluženje, ker je bilo tudi njih življenje po tem božjem razodenju. — Taki so še sedaj verni judje, ki Zveličarja ne spoznajo, pa vendar verujejo v božje razodenje in v dobrotlji-

vega, usmiljenega pa tudi svetega in pravičnega Boga. — Kristijan pa vzame v podlago svoje vere božje razodenje, desetere zapovedi dane na sinajski gori, pa tudi živo veruje, da je Bog svojega edinega Sina na svet poslal, da je ljudi učil, svoj nauk poterdil s svojo smertjo in tako svet odrešil, da ni ga rešenja zanj drugej, kakor v kerščanski veri. To verujejo tudi verni razkolniki in krivoverci. Katoliški kristijan pa še tudi veruje, da je katoliška cerkev nezmotljiva, da ona edina brani in razlaga pravi Kristusov nauk; vsakemu vernemu kristjanu vzlasti pa katoličanu je vera ravnilo njegovega dejanja in nehanja, naj močnejši nagib v нравno življenje, v sedanjem življenji podpora, o smerti pa tolažnica. Taka vera sicer na videz človeka ponižuje, ker ga veže povsod na postavo božjo, v resnici ga pa povzdiguje v prostost božjih otrok, in mu vliva v serce sladek mir, upanje in zadovoljnost. Človek ni nikdar večji, kakor tačas, kedar se pred Bogom ponižuje. Nevernik se sicer ponaša s svojo prostostjo in močnodušnostjo, pa vendar červa, ki ga noč in dan grize, ne more ukončati, vse svoje upanje stavi na ljudi, pa se vendar Bogu ne more umakniti, zastonj je njegova prevara, da po smerti telesa vse mine. — Spomin na smert ga napolnjuje z grozo in strahom; pravičen se sicer tudi boji ostrega sodnika, a on upa v božje usmiljenje, ker mu vest pravi, da je svoje talente dobro obračal, njegova dela gredo za njim. To je v kratkih besedah vera katoliškega kristijana.

In tako živo vero moramo svojim gojencem v serce vcepiti, opominjati in voditi jih moramo tako, da se bodo pri vsem svojem djanji in nehanji živo spominjali svetega, vsegavednega in povsod pričujočega Boga. Vsi drugi nagibi нравnega življenja, kakor smo jih poprej naštevati, namreč veljava gojiteljeva, ljubezen do njegove osebe, spoštovanje, so le slaba senca, medel odsev tega, kar se združuje pod besedo: vera; vzeti so le iz verskega čuta, in imajo le pravi pomen in pravo veljavo, ako jih rabi veren učitelj. Začetek modrosti je strah božji; otrok, ki se Boga boji, spoštuje tudi svoje starše in učnike, rad se uči, rad uboga, hudega se varuje in dobro dela; odrašččen bo svoje dolžnosti spolnoval. Hvala ga ne bode napihovala in graja mu ne bo serca podirala, on ima svojega sodnika v svojem sercu. Tak človek ne bo prašal pri svojem delu, pa kaj dobim zato, če tako in tako ravnam, sreče in bogastva drugim ne bo zavidal, niti se ne bo štel nesrečnega, ako ga ne zadeva drugega kakor težave in terpljenje. — Več je vredno dobro serce kakor bister um, in naj nevarnejša zver na svetu je bistroumen človek s hudobnim sercem.

Blažimo tedaj mladosti serce s pripomočki, kakoršne nam ponuja sveta vera. — Kaj boljšega bi tudi mogli otrokom dati kakor versko odgojo?

Učen ne more vsak biti, ravno tako tudi bogat in imeniten ne, a pošten človek, to je lahko vsakdo. Vadimo tedaj otroke, da bodo iz naj čistejšega namena, iz verskega nagiba svoje dolžnosti že v mladih letih spolnovali, tako izrejeni otroci ne bodo le resnice svete vere iz glave znali, temuč vero bodo tudi v srcu imeli. — Človek pa je to, v kar se izredi; zgodaj začne žgati, komur je kopriva mati.

Poglejmo pa še nasprotno, izrejo brez Boga, brez vere, t. j. brez vernih nagibov v нравno življenje. — Mladost si bistri sicer um, a serce je čedalje hudobnejši. Taki so mogli tisti otroci biti, ki so svojega učenika, Kasijana, s pisalnimi bodalci umorili. Ozirajè se na take otroke so skovali pogani pregovor: Kagar bogovi sovražijo, postavijo ga za učitelja. Pri kerščanskih učenikih, pri kerščanskih otrocih zgubi ta pregovor svojo veljavo, resničen pa postaja v tej meri, kolikor zgublajo šole svoj kerščanski, svoj verski značaj.

„Allgemeine Menschenbildung“, ohne Dogmen und konfessionellen Zwang, so tiste neprebavljene besede, s katerimi slepi danajšni vek svoje verne ovčice. Take šole bi pa ne bili niti judovske, niti protestantovske, niti katoliške, tedaj ne samo brez verstva, temuč tudi brez vere. Ni čuda, da se za take šole ne poganjaje ne judje, ne protestantje, samo češkatoličanje. V takih brezverstvenih, tako imenovanih komunalnih šolah v Ameriki se je primerilo, da je učenec svojega učenika v šoli vstrelil, in l. l. smo brali, da so v taki šoli otroci svojo učenico do smerti terpinčili. — Čuden naš vek, kdo ga razume! Od luči se obrača, oči si zavezuje, da bi ne videl luči, pa zmirom vpije: Več luči, več svetlobe, napredek, napredek!! Da je mladost tako razuzdana, da je težko, težko ž njo shajati, to je občna tožba, tako je tožila „dunajska Volksschule“ v dopisu iz Berolina, pa vendar le zmirom krik in vik: Šole so preveč verne, v šoli se izrejajo verski fanatkarji. — Kdo vam more nek pomagati?!

O človeški duši.

(Spis. Conf. Alb.)

(Dalje.)

P a m e t.

V vsakdanjem življenji često zamenjuje se um s pametjo (ratio). Tudi ni pamet prav za prav nobena samostalna zmožnost, nego le del uma. Razloček med njima je: da um nazirno ali intuitivno spoznava, pamet pak presojevaje ali diskursivno. Sploh se pod pametjo razumeva moč, s katero človek vzroke i nasledke reči i stvari razločno i jasno spoznava. S to sposobnostjo snuje človek nove resnice, po njej dopriča ali

Učen ne more vsak biti, ravno tako tudi bogat in imeniten ne, a pošten človek, to je lahko vsakdo. Vadimo tedaj otroke, da bodo iz naj čistejšega namena, iz verskega nagiba svoje dolžnosti že v mladih letih spolnovali, tako izrejeni otroci ne bodo le resnice svete vere iz glave znali, temuč vero bodo tudi v srcu imeli. — Človek pa je to, v kar se izredi; zgodaj začne žgati, komur je kopriva mati.

Poglejmo pa še nasprotno, izrejo brez Boga, brez vere, t. j. brez vernih nagibov v нравno življenje. — Mladost si bistri sicer um, a serce je čedalje hudobnejši. Taki so mogli tisti otroci biti, ki so svojega učenika, Kasijana, s pisalnimi bodalci umorili. Ozirajè se na take otroke so skovali pogani pregovor: Kagar bogovi sovražijo, postavijo ga za učitelja. Pri kerščanskih učenikih, pri kerščanskih otrocih zgubi ta pregovor svojo veljavo, resničen pa postaja v tej meri, kolikor zgublajo šole svoj kerščanski, svoj verski značaj.

„Allgemeine Menschenbildung“, ohne Dogmen und konfessionellen Zwang, so tiste neprebavljene besede, s katerimi slepi danajšni vek svoje verne ovčice. Take šole bi pa ne bili niti judovske, niti protestantovske, niti katoliške, tedaj ne samo brez verstva, temuč tudi brez vere. Ni čuda, da se za take šole ne poganjaje ne judje, ne protestantje, samo češkatoličanje. V takih brezverstvenih, tako imenovanih komunalnih šolah v Ameriki se je primerilo, da je učenec svojega učenika v šoli vstrelil, in l. l. smo brali, da so v taki šoli otroci svojo učenico do smerti terpinčili. — Čuden naš vek, kdo ga razume! Od luči se obrača, oči si zavezuje, da bi ne videl luči, pa zmirom vpije: Več luči, več svetlobe, napredek, napredek!! Da je mladost tako razuzdana, da je težko, težko ž njo shajati, to je občna tožba, tako je tožila „dunajska Volksschule“ v dopisu iz Berolina, pa vendar le zmirom krik in vik: Šole so preveč verne, v šoli se izrejajo verski fanatkarji. — Kdo vam more nek pomagati?!

O človeški duši.

(Spis. Conf. Alb.)

(Dalje.)

P a m e t.

V vsakdanjem življenji često zamenjuje se um s pametjo (ratio). Tudi ni pamet prav za prav nobena samostalna zmožnost, nego le del uma. Razloček med njima je: da um nazirno ali intuitivno spoznava, pamet pak presojevaje ali diskursivno. Sploh se pod pametjo razumeva moč, s katero človek vzroke i nasledke reči i stvari razločno i jasno spoznava. S to sposobnostjo snuje človek nove resnice, po njej dopriča ali

dosvedoči, kar reče, poterdi, kar je prav, i overže, kar je krivega. — Ne, kateri psihologi imajo pamet za največo moč spoznatne kreposti; po njihovem mnenji je to ona sposobnost, s ktere pripomočjo se nad vse zemske i omejene stvari povzdigujemo. — A gotovo sta um i pamet najimenitniši i najplemenitejši zmožnosti človeka. Ona vabita ga k globokem premišljevanju svetišča duše, povzdigata ga nad materialne stvari ter opominjata na javnost njegovega izvira, oznanovaje mu vzvišenost njegovega poklica. Dandanes, ko vse hrepeni po bogastvu i razkošji, ko izobražujejo se navadno dušne zmožnosti le v tá namen, da služijo izpolnitvi mesenih željá, treba je, da zbudé se važna vprašanja, s kterimi giblje se duša v višjih krogih. Z umom obdarjeno bitje zamore preiskovati samega sebe. — Kamen pada, a zato ne vé, strela razruša i uničuje, a še ne sanja se jej o groznej tej svojej sili; cvetlica nič ne ve od čarobne svoje lepote; živinče sledi svojemu nagonu, brez vprašanja zakaj. Samo človek, slabo bitje, kteri se za majhen čas na zemlji prikaže, ter kmalo v prah nazaj poverne, krije v sebi duhá, kteri premišljevavši vesolnost sveta, želi spoznati samega sebe ter zapirajé se v lastno svetišče pita: Kdo sem, kaj radim, kaj molim, zakaj mislim, kako mislim, kakošne so te prikazni, kterih se zavedam, i kterim sem podveržen, od kod izvirajo, kako nastajajo, kakošni so njihovi nanosi; — v resnici težka i važna pitanja, a tudi plemenite i vzvišena. Ta pričajo nam jasno, da smo kaj boljšega mimo lene materije, da smo v istini podobne onega, kteri je vesolnji svet iz nič vstvaril.

Spomin.

Duša, kakor je vsakemu znano, zamore pridobljene misli ali ideje obderžati, ponoviti, ter jih kod že prej spoznane premišljevati. Moč, kteri ta posel pripada, imenujemo spomin. Pri njem dvoje opazimo: da ideje v njihovi lastnosti obvaruje, i da jih kod ponovljene spozna. To pak zamore duša veršiti, ako ideje, ktere si je enkrat pridobila, v sebi obderži, radi tega smemo tudi reči: spomin je ohranjuoča moč idej. — Spomin je za izobraženje človeka neprecenljive vrednosti i važnosti. Kaj bi začeli, ako bi se spominjati ne mogli. Ničesar bi ne znali, i vse učenje i izobraženje bilo bi prazna iluzija brez omenjene moči. Sprevidimo torej, kako velik dar božji je tudi spomin. — Dolžnost vsakega človeka je, uriti, izobraževati i zboljševati vse svoje telesne i dušne zmožnosti. I ker je med njimi spomin posebne važnosti, i ker človek prav za prav le toliko zna i vé, kolikor pomni, vidimo, kako potrebno nam je, ostriti i likovati ovo dušno moč. Izobraževati pak zamoremo spomin posredno i neposredno. Kar se prvega tiče, ne smemo si spomin kot izolirano ali posamezno moč misliti, nego v soglasji i skladji z drugimi dušnimi zmožnostmi. Kajti spomin služi umu, pameti in nravni volji, kterim osnovo, gradiivo i hrano pripravlja i ohranjuje. I, ako jačimo i ozbra-

žujemo ove dušne moči, jakost dobiva tudi spomin. Poseben vpliv nanj ima razpoložnost duše. Čem mirnejši je ova, tem lažje, gotovejše i stanovitneje ohrani spomin pridobljene predočbe. Nasprotno nahajamo pri strastnem človeku. Dalje vpliva na spomin tudi razpoložnost telesa. Vse telesni bolezni, katere žilam in organom potrebno napetje i trdnost jemlje, slabijo spomin. Razuzdanosti, osobito nezmernost, še bolj pak tajni, nečisti grehi slabé spomin, nasprotno krepčajo ga treznost, čistost, zmernost i šetanje v prostem, zdravem zraku. Gledé neposrednega izobraženja spomina, je posebno važnosti veselje i ljubezen do dotičnega predmeta, red i ponavljanje. — Toliko ob kratkem o spominu.

V o l j a.

Poleg čutnega nagnjenja nahaja se pri človeku tudi umno nagnjenje, katero se volja imenuje. Da je temu res tako, uči slehernega vsakdanja skušnja. Kajti kolikokrat pripeti se nam, da, akoprem nas naš čut sosebno k temu ali unemu nagiba, vendar le nasprotno storimo, tako n. pr. izpolnujemo svoje dolžnosti, če tudi nas mnogokrat strasti ovirajo i odvrtaajo. V tem slučaju vname se v naših persih ljuti boj, i videti je, kot borila bi se dva človeka, katerih enega vodi čutljivost (mesenost), a drugega pamet. Eroičnost ni drugoga, nego zmaga samega sebe. Človek se nikoli lepši, veči i plemeniteji ne pokaže, nego kedar v spolnovanju svoje dolžnosti najhujše nagnjenja premaga, kajti tû obnaša se ko človek, ker v pravdi strasti s pametjo, prvo zaverže i zadnji pripozna venec zmage. Ker je človek mnogih idej sposoben, katere povzdigajo ga nad čutljive kroge, bila bi tako rekoč naša natora pomanjkljiva, ako bi jej bila odrečena volja, ter vse kar plemenitega i vzvišenega spoznamo, bilo bi za nas le prazne sanje.

Človek ima prosto voljo. Pod prostostjo ne razumevamo tû samo nenazočnost vsakoršne sile (coatio) sploh, nego tudi vsakoršnega notranjega permoranja (necessitas intrinseca); kajti slobodi ne zadostuje, da nas nič zunanjega ne nudi, ampak potrebno je tudi, da znotraj nas ni nikakoršne moči, ki bi nas k temu ali unemu činu ali volitvi določno silila.

(Dalje prihodnjič.)

3. Ilovnata zemlja.

(Dalje.)

Potem pa, ako je ilovici več ali manj primešanega peska in drugih delov je več ali manj deržeča, ako je primešan pesek bolj ali manj droban, je tudi ilovica potem bolj ali manj drobčča.